

JAN SCHMID

Po krizi jsme si vždy našli novou divadelní kolej

Zakladatel Studia Ypsilon Jan Schmid vzpomíná na začátky divadla, proč mu české herectví připadalo prefabrikované a proč lne k řízené improvizaci.

Adam Hejduk
redaktor MF DNES

Je tomu již 60 let od chvíle, kdy se na československé divadelní scéně objevilo Studio Ypsilon. Založil ho tehdy v Liberci jeho současný ředitel, umělecký šéf, režisér, dramatik, výtvarník, pedagog a také herec Jan Schmid. Později se instituce přesunula do Prahy a dnes je jednou z tamních nejznámějších scén. „Situace se vždy po nějaké z krizi stabilizovala a našla se další kolej existenci“, vzpomíná na uplynulá desetiletí.

Divadlo slaví hned dvě výročí, jedno letos a další už příští rok. Co si budete připomínat?
Studio Ypsilon si bude celá dva roky, respektive celé dvě sezony, tuto a příští, připomínat neuvěřitelných šedesát let. Zatímco letos uplyne právě tolik let od doby, co jsem Ypsilonku v roce 1963 v Liberci založil, v následujícím roce 2024 budou šedesátiny vztaženy k výročí uvedení mé první autorské inscenace Encyklopedické heslo XX. sto-

letí, jejíž první díl měl premiéru v únoru 1964. Inscenace mapovala stříhové a montážně srovnávacím způsobem události let 1900-1930.

S jakými ohlasy se setkala u diváků?
Po formální stránce to bylo naprosto novou a diváci byli od začátku jako u vytržení, dokonce se říkalo a v tisku bylo často citováno: „No to se musí vidět, to je výborný, představ si, že nedělají nic jiného, než čtou staré noviny a zpívají staré písničky!“ Bylo to metaforické divadlo faktu, v němž se na scéně vracela improvizace, humor, poezie, určité politikum a jiná představa herectví a divadla vůbec. Úspěch byl tak veliký, že jsme v dalším roce usku-tečnili druhý díl 1930-1960, což už byla doba, kterou jsme sami zažili a prožívali. Dokonce jsme se snažili ukončit představení událostmi, které se v ten den ve světě nebo doma udá-ly.

Jak divadlo plánuje výročí slavit?
Spokorou, ale řádně. Nejbližší událostí oslavného charakteru je mimořádné představení Slavné narozeniny a my aneb Večerní jazz je lásky čas, které proběhne 31. října. Je pozváno mnoho hostů a bude se týkat hudby, která je s Ypsilonkou propojena všemi možnými způsoby od začátku. Pjáme převážně o improvizovaný večer plný nejen jazzu, ale taky třeba vážné hudby.

Jak jste na tento nápad přišli?

Téma vzniklo už před lety, když jsme hostovali v USA a v Kanadě. Bylo to na výletě Ypsilonky lodí na Tisíc ostrovů na Řece sv. Vavřínce. Zastavili jsme u jednoho z nich, kde stál letní dům Irvinga Berlina, před kterým jsme si všichni společně potichu zazpívali jeho Alexander's Ragtime Band. Tehdy se zrodil nápad věnovat jemu i dalším swingovým velikánům, jako byli Gershwin, Goodman, Crosby, Astaire, ale i jiným a i současným osobnostem v oboru někdy v květnu v Ypsilonce narozeninový jazzový večer. To jsme poprvé uskutečnili teprve vloni a pro velký úspěch zopakovali ještě dvakrát.

A ten výroční bude nečím speciální?
Ano, k samotnému výročí plánujeme jedno hlavní vzpomínkové kompo-nované představení se všemi členy souboru, a i s hosty a nejbližším okruhem, který se za ta léta opravdu hodně rozrostl. Také bych rád upozornil, že je na jaro v Pražském domě fotografie připravovaná velká výstava mapující historii Studia Ypsilon. Ovšem dalších počínů větších či menších bude průběžně po celé dva oslavné roky samozřejmě ještě více.

Má vyjít také kniha vašich plakátů. Budou součástí všechna vaše díla nebo jen vybraná?
Kniha se připravuje už dlouho, vyjít by měla do konce roku. Plakáty v ní budou skoro všechny, včetně poměrně už hodně vzácných dětských plakátů,

které jsem v 60. letech vytvářel pro Se-veročeské loutkové divadlo v Liberci, tehdy přejmenované na Naivní diva-dlo. Bude to docela objemná kniha, která víceméně chronologicky předsta-ví mé plakáty téměř ke všem ypsilon-ským inscenacím, ale bude v ní i pár překvapení a kraci, a také můj literár-ně pojatý životopis, věnovaný dětství, a to asi do mých dvanácti let, protože dětství všechno dál v člověku předur-čuje. To bude zároveň doplněné o bo-hatou fotodokumentaci.

Dokážete si vybrat a říct, který z plakátů patří mezi vaše oblíbené?

Na to je těžké odpovědět. Některé do-staly ceny na nejrůznějších zahraně-ních výstavách a přehlídkách, ale mo-mentálně mě napadá plakát k předsta-vení od Celníka Rousseaua Návštěva na výstavě 1889, se kterým jsme měli obrovský úspěch na Světovém divadel-ním festivalu v Nancy v roce 1968. Hod-ně rád mám taky plakát k opeře La Tra-viata, s ženskou tváří skrývající se za závojem, anebo ke kmenovému před-stavení Michelangelo Buonarroti, s Mi-chelangelovou tváří z profilu jako pa-rodou, skutečnost a fikce dohromady. Z nedávných by to určitě byl plakát k současně kmenové inscenaci Spá-lená 16, s modrou běžící divčí postavou na žlutém pozadí.

A chystá Ypsilonka letos nějaké pre-miéry?

Premiéry jsou tuto sezonu naplánova-né tři. Vybíráme tituly různorodé se za-měřením na proměny mentality a sou-řadnějším se na smích, který neodvá-dí od hloubavosti a zároveň i léčí. Jako první pro nás připravuje Arnošt Gold-flam svou hru Komedianti, která vy-chází ze vzpomínek herců z 19. a první části 20. století, kdy existovaly kočov-né herecké skupiny pod vedením čes-tou zkušených principálů. Následovat bude autorská inscenace s pracovním názvem O houčích v režii Martina Ti-chohého. Měla by to být docela žhavá ko-lektivní improvizace, která bude vy-cházet ze společného hloubání o hou-čích, ve kterých možná objevíme i mysterium života na zemi. Třetím vel-kým titulem bude ve druhé polovině sezony zbrusu nová hra Milana Ude-ho věnovaná faustovskému tématu, v režii Juraje Nvoty, který se tímto po dvaceti letech vrací do Ypsilonky.

Divadlo jste kdysi v Liberci zaklá-dal vy sám. Co vás k tomu vedlo?
Ypsilonka začínala jako společenství spřízněných osob, s nimiž jsem se čas-to stýkal, a nebyli to jen lidé od diva-

dra. Blízký nám byl kunsthistorik Míla Nuska nebo divadelní teoretik Zdeněk Hořínek. Oba hodně přispěli k pojmo-vému uchopení svěbytné ypsilonké poetiky. Jinak oproti tomu, jak mě ba-vilo výtvarné umění a hudba, taky lite-ratura, do normálních divadel jsem moc nechodil. Možná jen na zajímavé typy herců. Všeobecně mi české herectví připadalo prefabrikované, skoro vůbec ne opravdové a živé, málo au-tentické, a divadlo se mi zdálo málo syntetizující, bez sebehry a vzájemnos-ti. Lnul jsem k happeningu, řízené im-provizaci a možná už k tehdy ještě ne-zatížené postmoderně. Pamatuji se, že tendenci dělat divadlo jsem měl od nej-ranějšího dětství, stejně jako pořádat různé společné akce. Na divadle podle mých představ mě bavila hlavně bez-prostřednost komunikace, kterou jiné umění v takové míře neumožňuje.

Co přinesla profesionalizace diva-dla?

Když už byla Ypsilonka profesionální divadelní scénou, začal jsem oslovovat další režiséry, které jsem měl rád a u kterých jsem spolupracoval nějaký spo-lečný jmenovatel se mnou. S našim di-vadlem začali spolupracovat napří-klad Evald Schorm, Jan Kačer, Jan Grossman, Juraj Nvota, Arnošt Gold-flam a další, na něž někdy z různých dů-vodů třeba i nedošlo, jako byla Věra Chytilová. Chtěl jsem, aby Ypsilonka byla především „studiem“, žádným „divadlem malých forem“, jak se do-bově říkalo. Chtěl jsem vytvářet divadlo stylotvorné.

Z jakého důvodu se divadlo v 70. le-tech přestěhovalo do Prahy?

V Praze jsme pravidelně hrávali od na-ších začátků. Studio Ypsilon jsem zalo-žil ještě když jsem byl na vojně, po zku-šenostech s organizováním Inspiroma-tu - karnevalových programů, které vytvářeli většinou posluchači z Vysoké školy uměleckoprůmyslové a Akade-mie výtvarných umění za pomoci dal-ších vysokých škol. Velký význam mělo, to už jsme byli známější a já byl ještě na vojně, že jsme se zúčastnili Soutěže armádní umělecké činnosti, hlavně hudební a divadelní, pořádané ve Sliacích, kde jsme zabodovali nejvic. V porotě byl také Ivan Vyskočil, spiso-vatel, herec a pedagog, a ten zařídil, abychom občas hráli v Divadle Na zá-bradlí v jejich volných dnech. Což po-kráčovalo v Činoherním klubu, Redu-tě a Ateliéru ve Spálené. Takže jsme v Praze byli často. A když se znásobili politické problémy v Severočeském kraji, domluvil jsem se s ředitelem Státního divadelního studia řízeného Ministerstvem kultury a přestěhovali se tam, do divadélka Ateliér.

Pražské začátky divadla prozvala řada komplikací. Jak na ně vzpomí-náte?

Nejdříve dobře. Divácky jsme byli úspěšní jako dřívě, ale postupně jsme začali vadit město a hrací nám bylo v Ateliéru přerušeno. Navíc jsme jmé-no museli změnit na Ateliér Ypsilon. Ale hlavně tato naše nová domovina byla postížena nařízením, že prostory, v nichž hrajeme, jsou zdravotně závad-né, že je třeba je adaptovat a že to bude trvat asi půl roku. Hledali jsme místo, kde pokračovat s novými premié-rami, bylo to ve Viole a dál pravidel-něji v Bráníku a později v Žižkovském divadle. Ale místo půl roku jsme čekali něco přes dva roky. Když bylo Státní divadelní studio zrušeno, byli jsme při-fazení k Divadlu Jiřího Wolckera. Para-doxně nás to jako soubor dalo ještě více dohromady, přivedlo k větší trpě-livosti i odvaze více riskovat.

A přišly úspěchy.

První pražská úspěšná inscenace byl Obrův Gargantua, jeho smích a život, brzy po něm Depese a jiné na koleč-kách, která měnila formu a hlásala sou-časné s předčalvěčnou avantgardou. Poetiku jsem dále prohmotával, do souboru bylo možné angažovat i některé nové, mladší a talentované herce, nabi-zel jsem hostování dalším režisérům (treba Milanu Lasicovi). Situace se po-každé po nějaké krizi stabilizovala a vždycky se našla další kolej existence, otvíraly se nové story. Takovým zlo-mem byla pravděpodobně i můj auto-rská inscenace Outsider v roce 1981. Ale takových dalších vývojových skoků by se dalo připomenout více, a tak by-choom se mohli dobat až k dnešku.

Autor,
režisér
a herec

Jan Schmid (87) je autor, režisér, výtvarník, herec a divadelní manažer. Absolvoval Vysokou školu uměleckoprůmyslovou v Praze. V roce 1961 se stal výtvarníkem v Severočeském loutkovém divadle (v pozdějším Naivním divadle) v Liberci. V roce 1963 založil experimentální soubor, který se od roku 1964 nazý-val Studio Ypsilon, jehož je ředitelem (od roku 1990) a od počátku dosud uměleckým lidrem. V roce 1978 se soubor přestěho-val do Prahy. Jakožto výtvarník se věnuje tvorbě plakátů, knižních ilustrací, kostým-nímu výtvarnictví a scénografii. V roce 2003 byl jmenován vysokoškolským profesorem. Dne 25. března 2017 pře-vzal Cenu Thálie 2016 za mimořádný umělecký přínos českému divadelnímu umění a v roce 2018 Státní cenu Ministerstva kul-tury.